

УДК 377.3: 658.6/9.9-051: 377.35

Олена Загіка

Вище професійне училище № 25 м.Хмельницького

ORCID ID 0000-0001-8004-9338

DOI 10.24139/2312-5993/2022.09-10/156-164

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ООНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗП(ПТ)О

Метою статті є аналіз вимог ринку праці до майбутнього кваліфікованого робітника, структури його професійної компетентності, обґрунтування необхідності оновлення змісту професійної підготовки у закладах професійної (професійно-технічної) освіти з метою забезпечення якісної професійної підготовки кваліфікованих робітничих кадрів, здатних до швидкої адаптації у змінних умовах професійної діяльності. Розкрито сутність поняття «професійна компетентність кваліфікованого робітника», виокремлено групи навичок, які має опанувати майбутній кваліфікований робітник для ефективної діяльності на робочому місці, особливу увагу приділено розвитку «soft skills», як найбільш затребуваних у найближчі десятиліття соціальних навичок; проаналізовано структуру та визначено основні компоненти професійної компетентності фахівця робітничої кваліфікації; встановлено, що завдання оновлення змісту освіти майбутніх фахівців робітничої кваліфікації заклад професійної (професійно-технічної) освіти має вирішувати поетапно, за допомогою нових способів організації освітнього процесу, впровадження сучасних методів та технологій навчання.

***Ключові слова:** професійна компетентність, професійна компетентність кваліфікованого робітника, кваліфікований робітник, професійні навички, soft skills.*

Постановка проблеми. В умовах глобальних світових викликів, зростання потреб особистості, гуманізація та демократизація суспільних відносин, інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки і технологій висунули на передній план проблему оновлення змісту професійної освіти. Саме ця галузь освіти створює умови для розвитку суспільства, як в економічному, так і в соціальному аспекті, допомагає подолати кризові ситуації в економіці, відновити інтелектуальний потенціал, підготувати робітничі кадри необхідного рівня кваліфікації, адаптувати людей до майбутньої діяльності в умовах ринкових перетворень у державі (Загіка, 2019). Особливої актуальності набувають ці процеси з огляду на підвищення ролі професійної (професійно-технічної) освіти та фахівця робітничої кваліфікації, зокрема, в умовах повоєнної відбудови нашої країни.

Аналіз актуальних досліджень. Основні положення концепції компетентнісного підходу до формування професійної компетентності фахівців відображено в працях учених: А.Ващенко (2018), І.Зязюна

(2014), В. Кременя (2009), О. Локшиної (2014), В. Лугового (2014) та ін. Розвиток професійної освіти, поліпшення якості підготовки робітничих кадрів, удосконалення управління закладами професійно-технічної освіти з урахуванням тенденцій розвитку ринку праці досліджували Г. Єльнікова (2014), Р.Гуревич (2008), І. Козловська (2009), Н. Ничкало (2014), В. Радкевич (2022), В. Свистун (2014) та ін. Науковий доробок С. Кравець (2014), М.Кадемії (2004), П. Лузана, Л. Нестерової (2012), Л. Петренко (2012), В. Свистун (2014), В. Ягупова (2012) та ін. розкривають широкий спектр складових професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників, проблеми їх формування і розвитку як провідного результату професійної освіти.

Як зазначає В. Кремень, в умовах інноваційного розвитку системи освіти України, зміни фундаментальних положень, які визначають розвиток професійно-технічної освіти у XXI столітті, «...дуже важливо побачити нові особливості підготовки виробничого персоналу, орієнтуючись на майбутнє. ...вибір Україною демократичного шляху спонукає до оновлення парадигми професійно-технічної освіти...» (Кремень, 2009, с. 3). Н. Ничкало вважає, що зміни, які відбуваються в економіці та суспільстві, прискорення соціальних перетворень, революція в інформаційних та комунікаційних технологіях зумовлюють необхідність глибоких змін у технічній і професійній освіті, яка має гнучко враховувати ключові особливості, проблеми глобалізації, постійні зміни у технологіях (Ничкало, 2014).

Пріоритетними напрямками розвитку професійної освіти є: особистісно-орієнтований підхід до професійного навчання і виховання; упровадження нових технологій і інтелектуалізація професійної освіти; розвиток соціального партнерства; модернізація навчально-методичного, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення тощо (Єльнікова, 2014, с. 19).

У Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022-2027 роки окреслено проблеми, що потребують негайного розв'язання задля подальшого розвитку професійної освіти в Україні. Зокрема наведено дані дослідження Світового банку «Навички для сучасної України» про невідповідність сформованих навичок випускників освітніх закладів потребам роботодавців: майже 70 відсотків підприємств, які брали участь в опитуванні, підтвердили, що випускники закладів загальної середньої, вищої та професійної (професійно-технічної) освіти не

володіють практичними навичками або сучасними знаннями, і понад 58 відсотків відзначили невідповідність сформованих навичок випускників потребам роботодавців (Кабінет Міністрів України, 2021, грудень 09).

Таким чином, стратегічними завданнями закладу профтехосвіти є оновлення змісту професійної освіти, забезпечення якісної професійної підготовки кваліфікованих робітничих кадрів, здатних до швидкої адаптації до змінних умов професійної діяльності, розширення, оновлення та поповнення знань.

Мета статті – аналіз вимог ринку праці до структури професійної компетентності кваліфікованих робітників та обґрунтування необхідності оновлення змісту професійної підготовки у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Методи дослідження. Для досягнення мети та виконання поставлених задач комплексно використовувалися методи: аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури, нормативно-правових та методичних документів з організації освітнього процесу в ПТНЗ, системний і функціональний аналіз, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та експериментальних даних; теоретичне моделювання для побудови моделі формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників.

Виклад основного матеріалу. Дослідники у галузі професійної освіти виокремлюють вимоги до робочої сили, що забезпечують конкурентоздатність сучасного робітника: вміння працювати єдиною командою; оперативно реагувати на запити споживачів, виявляти гнучкість у розумінні своїх функціональних обов'язків; брати участь у прийнятті рішень (Радкевич, 2016); самостійно думати і вирішувати різноманітні проблеми; володіти критичним і творчим мисленням, багатим словниковим запасом (Кравець, 2014); гнучко адаптуватися в життєвих ситуаціях, вміти побачити труднощі і шукати шляхи раціонального їх подолання, використовуючи сучасні технології (Єльнікова, 2019); грамотно працювати з інформацією (Кулик, 2016); бути комунікабельними, контактними в різних соціальних групах; працювати над розвитком власного інтелекту, культурного рівня (Кушнір, 2022); володіти культурою підприємницької діяльності; ефективно працювати та домагатися здійснення запропонованих соціально-економічних заходів (Загіка, 2019).

Для успішності у професійній діяльності необхідні три групи навичок: технічні навички, що включають навички ручної праці та вміння

працювати з матеріалами, механізмами та інструментами (сюди ж входить комплекс технічних компетенцій, які набуваються в процесі професійного навчання, необхідні для роботи з конкретної професії); когнітивні або мисленнєві навички, серед яких є відносно прості для опанування та, відповідно, досить поширені вміння читати, писати та рахувати, більш складні навички швидко приймати рішення і реально вирішувати проблеми, вищим рівнем когнітивних навичок є розвинуте логічне та креативне мислення; соціальні та поведінкові навички, до яких включають широкий спектр соціально-емоційних навичок та особистісних якостей, зокрема, навички міжособистісного спілкування (Кушнір, 2022).

Очевидно, сучасний ринок праці вимагає від робітника не лише володіти формальними професійними знаннями, а й бути людиною освіченою, культурною, соціально адаптованою. Запити роботодавців в сучасних реаліях зосереджені не стільки на фахових навичках, скільки на «м'яких» навичках, які широко відомі як *soft skills*, комплекс неспеціалізованих професійних навичок, які відповідають за успішну участь в робочому процесі та високі виробничі результати, при цьому вони є наскрізними, тобто не прив'язаними до конкретної професійної галузі.

Формуванню «м'яких» навичок присвячено значну кількість досліджень та публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених й практиків-освітян.

Зокрема, було визначено соціальні навички, які будуть найбільше затребуваними у найближчі десятиліття. Серед них такі: когнітивні (робота з інформацією); комунікативні (спілкування, управління конфліктами, клієнтоорієнтованість, знання кількох іноземних мов); управління проектами (планування і тайм-менеджмент); адаптивність та багатозадачність; креативність як здатність до творчої новаторської діяльності, до продукування нових ідей, підходів до вирішення завдань (Кулик, 2016).

Переконані, що професійна підготовка такого робітника зумовлює необхідність нових підходів до організації навчання, визначення нових дидактичних завдань, зміни змісту всього процесу професійної підготовки, застосування сучасних і ефективних технологій навчання.

На наш погляд, здатність особи до самоконтролю, рефлексії, саморегуляції, соціально-професійна мобільність, толерантність, гнучкість забезпечують професійну адаптивність кваліфікованих робітників до діяльності в ринкових умовах. Тому ми вважаємо, що важливим підґрунтям формування професійних та особистісних

навичок фахівця є компетентнісний підхід, що забезпечує розвиток та самовдосконалення індивіда протягом професійної діяльності.

Концепція «інтегрованого розвитку компетентності», розроблена шведськими й американськими вченими (В.Чапанат, Г.Вайлер, Я.Лефстед), згідно з якою розвиток компетентності спеціаліста пов'язується з інтеграцією інтелектуальних, моральних, соціальних, естетичних, політичних аспектів знань та умінь. Професійна компетентність у контексті зазначеної концепції включає знання й уміння з різних сфер життєдіяльності людини, які необхідні для формування умінь і навичок здійснення діяльності творчого рівня (Дубасенюк, 2007). Ми переконані, що особливу увагу варто звернути на інтеграційну компетентність, яка відображає здатність фахівця застосовувати теорію на практиці, що є однією з умов успішності фахівця у майбутній професійній діяльності.

Науковий аналіз психолого-педагогічних джерел дозволяє зробити висновок, що професійна компетентність фахівця включає такі компоненти: концептуальний (розуміння теоретичних основ своєї професії, уміння аналізувати, синтезувати і формулювати проблему); технічний (здатність оволодіти основними професійними навичками, зокрема дослідження, управління й аналізу загальних стратегій); інтеграційний (здатність зв'язати теорію та практику); контекстуальний (розуміння працівником широкого культурного, економічного і соціального контексту, в рамках якого здійснюється професійна діяльність, тобто здатність зв'язати специфічне, унікальне, загальне і універсальне); адаптивний (уміння передбачити і підготуватися до змін, важливих в рамках даної професії); особистісний (уміння ефективного спілкування). Ми розуміємо формування фахівця як складний цілеспрямований процес становлення особистості – суб'єкта ринку праці, який відбувається в результаті професійної підготовки, розвитку і виховання, соціалізації. Модель фахівця пропонуємо розглядати як узагальнений перелік якостей, що обумовлює професіоналізм та фахові навички у певній сфері діяльності (Загіка, 2019).

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, зміст освіти майбутніх кваліфікованих кадрів, що має прогностичний характер, доцільно формувати у декілька етапів, які передбачають визначення вимог до майбутньої трудової діяльності кваліфікованого робітника та змісту професійної підготовки, яка забезпечить успішне виконання обов'язків на робочому місці в умовах реального ринку праці.

Ці завдання система професійної (професійно-технічної) освіти має вирішувати за допомогою нових способів організації освітнього процесу, впровадження сучасних методів та технологій навчання. Отже, має бути змінений підхід до організації педагогічної взаємодії, запропоновані сучасні умови набуття професійних знань та умінь, які будуть ґрунтуватися на вільному виборі способу діяльності, внутрішній мотивації, самоорганізації тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Ващенко, А.П. (2018). Перспективи розвитку професійної освіти в Україні. Соціум. Документ. Комунікація. Серія: Історичні науки, 5, 273–282. (Vashchenko, A.P. (2018). Prospects for the development of professional education in Ukraine. Society. Document. Communication. Series: Historical Sciences, 5, 273–282).
- Гуревич, Р.С. (2008). Теорія і практика навчання у професійно-технічних навчальних закладах: монографія. Вінниця: ДОВ «Вінниця». (Gurevich, R.S. (2008). Theory and practice of education in vocational and technical educational institutions: monograph. Vinnytsia: DoV "Vinnytsia").
- Загіка, О.О. (2019). Адаптивно-компетентнісний підхід до професійної підготовки кваліфікованих кадрів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Адаптивне управління в освіті: професійні та громадсько активні школи. Харків: Мачулин, сс. 50-77. (Zagika, O.O. (2019). Adaptive-competent approach to professional training of qualified personnel in institutions of professional (vocational and technical) education. Adaptive management in education: professional and socially active schools. Kharkiv: Machulin, pp. 50-77).
- Зязюн, І.А.(2014). Компетенції і компетентності – домінантні складові психологічного досвіду особистості. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: матеріали методол. семінару 3 квіт. 2014 р., м.Київ: [у 2 ч.]. Ч.1. К.: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, сс. 19-32. (Zyazyun, I. A. (2014). Competences and competences are the dominant components of the psychological experience of an individual. Competence approach in education: theoretical principles and implementation practice: methodological materials. seminar April 3 2014, Kyiv: [at 2 p.m.]. Part 1. K.: Institute of the Gifted Child of the National Academy of Sciences of Ukraine, pp. 19-32).
- Ісаєва, Г.М. (2008). Педагогічні технології у світовій педагогічній практиці. Завуч, 2, 4-7. (Isayeva, H.M. (2008). Pedagogical technologies in world pedagogical practice. Head teacher, 2, 4-7).
- Кабінет Міністрів України. (2021, Грудень 09). Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022-2027 роки: розпорядження (№ 1619-р). <https://cutt.ly/eNemc9O>. (Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021, December 09). On the approval of the Concept of the State Targeted Social Program for the Development of Professional (Vocational and Technical) Education for 2022-2027: Order (No. 1619). <https://cutt.ly/eNemc9O>).
- Кадемія М.Ю. (2004). Формування професійних знань учнів профтехучилищ засобами мережних комунікацій (автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04). К. (Kademiya M.Yu. (2004). Formation of professional knowledge of students of

- vocational technical schools by means of network communications (autoref. Dis... Cand. ped. Sciences: 13.00.04). К.).
- Козловська, І. М. (2009). Теоретичні та методичні основи забезпечення якості професійно-практичної підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів. Л.: Сполум. (Kozlovska, I. M. (2009). Theoretical and methodical foundations of ensuring the quality of professional and practical training of students of vocational and technical educational institutions. L.: Spolom.).
- Кравець, С.Г. (2014). Формування ключових компетентностей майбутніх фахівців ресторанного сервісу у вищих професійних училищах (дис. канд. пед. наук: 13.00.04). К. (Kravets, S.G. (2014). Formation of key competencies of future restaurant service specialists in higher vocational schools (dissertation. Ph.D. ped. Sciences: 13.00.04). К.).
- Кремень, В.Г. (2009). Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. К.: Педагогічна думка. (Kremen, V.G. (2009). The philosophy of human-centeredness in educational space strategies. К.: Pedagogical thought).
- Кулик, В. А. (2016). Трансформація професійних компетенцій відповідно до вимог інформаційного суспільства. Науковий вісник Херсонського державного університету, 16 (2). (Kulyk, V. A. (2016). Transformation of professional competencies in accordance with the requirements of the information society. Scientific Bulletin of Kherson State University, 16, Part 2.).
- Кушнір, І. (2022). Роль «soft skills» у формуванні конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників. Режим доступу: (<https://conference.ivet.edu.ua/index.php/2022-1/issue/view/4/4>) (Kushnir, I. (2022). The role of "soft skills" in shaping the competitiveness of future skilled workers. URL: <https://conference.ivet.edu.ua/index.php/2022-1/issue/view/4/4>).
- Локшина, О. І. (2014). «Компетентнісна» ідея в освіті зарубіжжя: успіхи та проблеми реалізації. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: матеріали методол. семінару 3 квіт. 2014 р., м.Київ: [у 2 ч.]. Ч.1. К.: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, сс. 51-59. (Lokshina, O. I. (2014). "Competency" idea in education abroad: successes and problems of implementation. Competency approach in education: theoretical principles and implementation practice: methodological materials. seminar April 3 2014, Kyiv: [at 2 p.m.]. Part 1. К.: Institute of gifted children of the National Academy of Sciences of Ukraine, pp. 51-59).
- Луговий, В. І. Слюсаренко, О. М., Таланова, Ж. В. (2014). Становлення системи основних понять і категорій компетентнісного підходу в умовах парадигмальних змін в освіті. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: матеріали методол. семінару 3 квіт. 2014 р., м.Київ: [у 2 ч.]. Ч.1. К.: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, сс. 5-18. (Луговий, V. I. Slyusarenko, O. M., Talanova, Zh. V. (2014). Formation of a system of basic concepts and categories of the competence approach in the conditions of paradigmatic changes in education. Competence approach in education: theoretical principles and implementation practice: methodological materials. seminar April 3 2014, Kyiv: [at 2 p.m.]. Part 1. К.: Institute of gifted children of the National Academy of Sciences of Ukraine, pp. 5-18).
- Науково-методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників в умовах євроінтеграції. К.: Педагогічна думка. (Scientific and methodological

principles of professional training of qualified workers in the conditions of European integration. K.: Pedagogical opinion).

Ничкало, Н. Г. (2014). Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів. Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. (Nychkalo, N. G. (2014). Development of professional education in the conditions of globalization and integration processes: monograph. PH named after M. P. Dragomanov).

Педагогічна технологія «діалог культур» як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. (Pedagogical technology "dialogue of cultures" as a means of forming the professional competence of the future teacher of a foreign language. Zhytomyr: Department of ZhDU named after I. Franka).

Петренко, Л.М. (2012). Теоретичні та методичні засади децентралізації управління професійно-технічним навчальним закладом. Децентралізація управління професійно-технічною освітою. К.: Педагогічна думка. (Petrenko, L.M. (2012). Theoretical and methodological principles of decentralization of management of a vocational and technical educational institution. Decentralization of management of vocational and technical education. K.: Pedagogical thought).

Радкевич, В.О. (2016). Теоретичні та методичні засади розвитку професійної освіти і навчання: результати, проблеми, перспективи. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка, 11, 5–22. (Radkevich, V.O. (2016). Theoretical and methodological foundations of the development of professional education and training: results, problems, prospects. Scientific bulletin of the Institute of Vocational and Technical Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. Professional pedagogy, 11, 5–22.).

Radkevych, V., & Yershova, L. (2022). Status of preparedness of vocational education system to counter real and potential threats to national security and national interests of Ukraine in the conditions of external and internal challenges. Professional Pedagogics, 1(24), 4-17

Управління розвитком професійно-технічної освіти в сучасних умовах: теорія і практика. К.: «НВП Поліграфсервіс». (Management of the development of vocational and technical education in modern conditions: theory and practice. K.: "NVP Poligrafservis").

Ягупов, В. В. (2012). Компетентнісний підхід у професійній підготовці фахівців у системі професійно-технічної освіти. Педагогічні та психологічні науки в Україні, Т.4: Професійна освіта і освіта дорослих. К.: Педагогічна думка. (Yagupov, V. V. (2012). Competency approach in the professional training of specialists in the vocational and technical education system. Pedagogical and psychological sciences in Ukraine. Т.4: Vocational education and adult education. K.: Pedagogical thought).

SUMMARY

Zagika Olena. Structure of professional competence of future qualified workers as a determining factor of update of vocational training content in institutions (establishments) of professional and technical education.

The purpose of the article is the analysis of the market requirements for the future qualified worker, the structure of his professional competence, the justification of the need for updating the content of professional training in (vocational and

technical) educational institutions in order to ensure high-quality professional training of qualified workers capable of rapid adaptation in changing conditions of professional activity. The essence of the concept of "professional competence of a qualified worker" is revealed, the groups of skills that a future qualified worker must master for effective work at the workplace are highlighted, special attention is paid to the development of "soft silk" as the most demanded social skills in the coming decades; the structure was analyzed and the main components of the professional competence of a labor qualification specialist were recognized; it was established that the task of setting the content of the education of future specialists with labor qualifications, institutions of professional (vocational and technical) education should be solved in stages, with the help of new ways of organisation of the educational process, introduction of modern teaching methods and technologies.

Key words: *professional competence, professional competence of a skilled worker, a skilled worker, professional skills, soft skills*

УДК 378.13:37.013.47

Ігор Іваній

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ORCID ID [0000-0001-8245-1371](https://orcid.org/0000-0001-8245-1371)

Світлана Гвоздецька

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ORCID ID [0000-0002-7744-7471](https://orcid.org/0000-0002-7744-7471)

DOI

АКМЕ-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ФІЗКУЛЬТУРНІЙ ОСВІТІ

У статті описано акме-культурологічний підхід до організації професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту у закладі вищої освіти, в основі якої покладено духовні цінності самореалізації особистості в цілому і окремі її якості. При цьому розглядається система суб'єктивного становлення студента у контексті цілісного процесу професійної фізкультурної освіти. Вказується на можливості управління якістю професійно-педагогічної підготовки студентів з позицій акме-культурологічного підходу, який полягає у виборі методів і технологій навчання погоджених з внутрішніми властивостями фізкультурного освітнього процесу.

Ключові слова: *акме-культурологічний підхід, майбутні фахівці з фізичного виховання та спорту, професійно-педагогічна підготовка, суб'єктивне ставлення, освітній процес.*

Постановка проблеми. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту як динамічний соціокультурний феномен освітнього простору зумовлює збагачення духовного, фізичного, соціального, наукового і технологічного аспектів розвитку суспільства, що спонукає до комплексного розгляду та розв'язання навчальних проблем підготовки конкурентоздатних фахівців на кардинально новій науково-педагогічній основі. Цим визначається актуальність проблеми зміни змісту, форм і методів